

ALDROVANDI, DARRER NATURALISTA DEL RENAIXEMENT

Bolonya és una ciutat clara, amb moltes places obertes als quatre vents i una universitat antiga i venerable, la més antiga del continent, i que el segle XIV ja tenia 10.000 estudiants. El 1500 ocupava l'edifici del Archigimnasio, construït per Terribilia un segle abans, i on ensopagues a cada moment amb l'esperit d'Ulisse Aldrovandi. Bolonya és la bella ciutat que, el 1522, va veure néixer aquest naturalista il·lustre, i la universitat guarda amorosament fins el més petit dels seus records.

Aldrovandi fou un home inquiet assedegat d'aprendre i de saber. Els seus pares el volgueren portar pel camí dels negocis familiars, però no sembla que al jove Ulisse li agradés massa la idea de ser comerciant. Les seves inquietuds el feien veure camins més estimulants, i diuen que fins i tot va estar a punt de deixar la llar i unir-se a un pelegrí sicilià que anava a Jerusalem. No va arribar a fer-ho i, a disset anys, el convenceren per començar a estudiar filosofia i lleis. Tanmateix, no sembla que arribés a assentar el cap de tot, ja que uns deu anys després fou empresonat a Roma acusat d'heretgia. Gràcies a la intervenció de la seva influent família fou finalment absolut i alliberat.

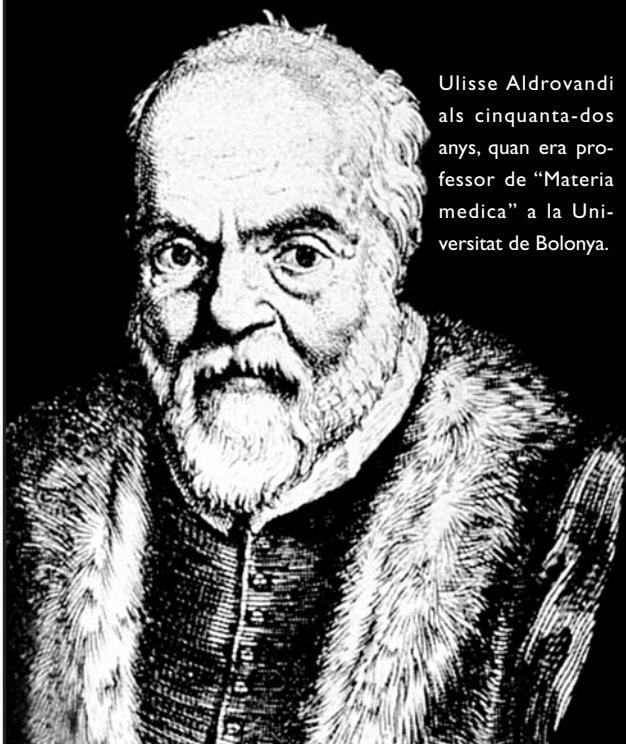
Aquest episodi dramàtic de la seva vida devia ser

decisiu per a fer tornar al bon camí el jove Aldrovandi, i tal vegada seria aquest canvi de rumbo el que el portà cap a la història natural. A Pisa, el botànic Lucca Ghini, l'encarrilà vers l'estudi de les plantes, i a Montpeller conegué Guillaume Rondelet, qui li degué encomanar el seu entusiasme pels animals. Finalment s'establí a Bolonya, on als trenta anys acabà doctorant-se en filosofia i medicina, i començà a impartir docència a la venerable universitat que l'havia vist formar-se. Ensenyà durant més de quaranta anys, i diuen que les seves lliçons eren molt brillants. A més, devia ser un mestre singular, a qui li agradava emportar-se els deixebles a fer excursions naturalistes als Alps de Verona, o a Livorno, o àdhuc a l'illa d'Elba.

Tota la seva vida es dedicà a col·leccionar dades i objectes naturalistes, des de pedres a insectes, tot passant per les plantes. A més, com que era un home de possibles, quan anava al camp a fer observacions es feia acompanyar d'un escrivà i d'un pintor, que estaven a les seves ordres per a fer les anotacions i esbossos naturalistes que li semblaven interessants. Als 45 anys va convèncer el Senat de Bolonya per a crear un jardí botànic, acompanyat d'un herbari i d'un gabinet d'història natural, on diposità totes les seves col·leccions.

Després de bregar a les aules fins passats els 70 anys, començà a preparar el projecte de portar a l'estampa la seva monumental història animal. El primer volum, dedicat als ocells, va publicar-se el 1599. Aldrovandi era llavors un venerable ancià de 77 anys. Encara veuria publicats dos volums més d'ocells i un d'insectes imprès el 1602. Va morir tres anys després, quan en tenia 83, i les quantitats enormes de notes que va deixar foren recollides per deixebles seus, sobretot pels fidels Uterverius, Dempster i Ambrosinus, que amb el temps varen anar publicant els escrits del mestre. El 1631 sortí a la llum l'onzè i darrer volum de l'obra. Tot plegat, 7.000 pàgines *in folio* que queden per a la posteritat. Després de la monumental *Historia Animalium* de Conrad Gesner, feta un segle abans, l'enciclòpèdia d'Aldrovandi, representa el darrer esforç de recopilació total sobre animals fet al renaixement. Ahòra el seu autor se situa entre els pioners que col·leccionaran objectes naturalistes per a usar-los peral progrés del coneixement i de la docència.

XAVIER BELLÉS

Ulisse Aldrovandi als cinquanta-dos anys, quan era professor de "Materia medica" a la Universitat de Bolonya.

HI HA MÉS CERA QUE LA QUE CREMA

El museus universitaris presenten habitualment un doble interès: científic i didàctic. Als museus de la Universitat de Bolonya, una de les més antigues d'Europa, cal afegir-hi l'interès històric. Tenen el seu origen en el museu de ciències naturals fundat per Ulisse Aldrovani (1522-1605), primer catedràtic d'aquella especialitat, que també dotà la ciutat d'un jardí botànic. El 1712, el Senat de Bolonya fundà l'Institut de les Ciències, a partir de l'antic Studio. Fou una iniciativa de Luigi Ferdinando Marsili (1658-1730), que cedí les seves col·leccions amb la condició que s'hi fes la infraestructura adient per instal·lar-les. Una de les seccions de l'Institut estava dedicada a l'anatomia, matèria que s'ensenyava a Bolonya ja a l'edat mitjana, quan Mondino dei Liuzzi repregué l'antic costum d'explicar anatomia sobre cadàvers humans. No sempre era possible, però, disposar d'un cadàver *fresc* per fer la classe. Per solucionar-ho, els morts es momificaven, es conservaven en líquids com l'esperit de vi, o es tractaven amb sublimat corrosiu (clorur mercuri). Atès que eren mètodes que alteraven moltes característiques morfològiques, hom va decidir reproduir el cos humà i les seves diferents parts mitjançant materials com ivori, bronze, guix, fusta i cera. La cera resultà molt pràctica per la seva plasticitat i durada.

L'actual Museu d'Anatomia Humana és el llegat d'aquella pràctica didàctica. Fou fundat el 1742 com a "Gabinetto di anatomia" de l'Institut de les Ciències, pel papa Benedicte XIV, que deia que l'anatomia s'aprenia "més amb els ulls que amb les orelles", i conté una valuosíssima col·lecció de ceres anatòmiques, entre les quals destaquen les que féu Anna Morandi Manzolini (1716-1774). De jove, l'Anna aprengué les beceroles de l'art del modelatge amb els escultors Giuseppe Pedretti i Francesco Monti. Del seu marit, Giovanni Manzolini (1700-1755), aprengué anatomia i ceroplastia. Col·laborà amb ell en la realització d'escultures i models anatòmics, com els que feren per al metge Giovan Antonio Galli (1708-1782), per a les seves classes d'obstetrícia. (La col·lecció de figures anatòmiques de Galli va ser adquirida per Benedicte XIV per a l'Institut de les Ciències i es troba en el Museu d'Obstetrícia de la mateixa Universitat de Bolonya.). A més, feia classes d'anatomia a casa seva per a estudiants i afeccionats a aquesta matèria. En morir el marit, el 1755, la fama d'anatomista i ceroplasta de l'Anna ja s'havia estès per Europa. El 1758 ingressà a l'Acadèmia Clementina, i el 1760 el Senat de la ciutat de Bolonya la nomenà "modeladora" de la

càtedra d'Anatomia, i li assignà un sou anual de 300 lires, amb l'encàrrec de fer classes a l'estudi públic o, si ho preferia, a casa seva. El papa li concedí també un sou vitalici per "alleugerir-la de les seves circumstàncies domèstiques", i per ajudar-la en el seu treball. Rebé ofertes de treball d'altres universitats italianes i també d'estrangeres; fins i tot de la Royal Society de Londres i de Caterina de Rússia. L'Anna, però, va preferir romandre a Bolonya. El 1765, el comte Girolamo Ranuzzi comprà totes les obres, instruments i llibres de l'Anna, i li cedí un espai en la seva mansió, on ella continuà fent classes i demostracions als estudiants i afeccionats fins a la seva mort, el 1774. El 1769 havia rebut la visita de l'emperador d'Àustria, Josep II, que quedà meravellat per la impressionant col·lecció de ceres anatòmiques. Probablement aquella visita fos l'origen de la fundació a Viena, deu anys després, del museu de ceres anatòmiques conegut com "Josephinum", en honor a l'emperador.

Dos anys després de la mort de l'Anna, el Senat decidí comprar tota la col·lecció manzoliniana, que fou instal·lada a l'Institut de les Ciències. En fou designat conservador Luigi Galvani, que en el discurs inaugural lloà la bellesa, la utilitat i l'originalitat del treball d'Anna Morandi Manzolini, com també n'elogià el coratge demostrat en un art "tan allunyat de la sensibilitat femenina". Destacà el fet que una dona hagués arribat tan lluny i indicà que això hauria de fer reflexionar sobre els resultats

que les dones podrien obtenir gràcies a llur capacitat de mètode i constància, "si no es marcissin la majoria de les vegades en la més completa ignorància, com en la més fosca de les pressions".

MERCÈ
PIQUERAS

Autoretrat amb cera d'Anna Morandi